

รายงานการประชุมทางวิชาการ เรื่อง
ศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้และ
การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

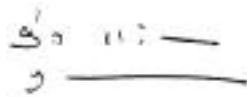
คำนำ

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคล และสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้นี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นบูรณาการระหว่างศิลปะ วัฒนธรรม กีฬา ภูมิปัญญาและวิทยาศาสตร์ เป็นการเรียนรู้ที่สนุกสนาน ยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบนี้เชื่อว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เต็มตามความสามารถและพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ โดยมีครูเป็นบุคคลสำคัญที่อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ในเนื้อหาวิชาต่างๆ ให้สอดคล้องเชื่อมโยงกันได้ในทุกสาขาวิชา ผู้เรียนเป็นผู้มีสติปัญญา ความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอย่างแท้จริง

ในโอกาสที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ร่วมกับสำนักงานปฏิรูปการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัยและองค์การภาครัฐและเอกชน จัดสัมมนาทางวิชาการ

เรื่อง “ปฏิรูปการศึกษา : ก้าวหน้าสู่ปีที่ 3” ระหว่างวันที่ 17-19 สิงหาคม พ.ศ. 2544 ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร จึงได้จัดให้มีการอภิปรายเรื่อง “ศิลปวัฒนธรรม การเรียนรู้ และการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม” ขึ้นโดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรม และครูต้นแบบมาร่วมกันอภิปรายเพื่อให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ ของศิลปะ และวัฒนธรรมในการบูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนการสอน ในทุกระดับ รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และ ประสพการณ์เพื่อให้มีการนำแนวคิดและวิธีการที่ดีไปประยุกต์ใช้ ให้เหมาะสมต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าสาระของรายงานการอภิปราย เรื่อง “ศิลปวัฒนธรรม การเรียนรู้ และการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม” นี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ทำงานด้านการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรม นำมาซึ่งแนวคิดใหม่ ในอันที่จะนำไปสร้างกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิด วัฒนธรรมการเรียนรู้และการเรียนรู้วัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง

(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

รายงานการอภิปราย

เรื่อง

ศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้และการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม
วันเสาร์ที่ 18 สิงหาคม 2544 เวลา 09.00 - 12.00 น.
ณ ห้อง Meeting Room 3 ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

---

1. บทนำ

ในระยะ 5 ปี ที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาของชาติด้วยการปฏิรูปการศึกษา และสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษาระดับแรกมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2542 เกิดกระแสการตื่นตัวในการดำเนินงานด้านการศึกษาแก่หน่วยงาน องค์กร และบุคคลต่างๆ อย่างกว้างขวาง

นับแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันได้แก่ สำนักงานปฏิรูปการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัยได้จัดการประชุมสัมมนา การแสดงนิทรรศการ เปิดคลินิกการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การให้คำปรึกษา การนำ

เสนอผลงาน การสาธิต และการอภิปราย เพื่อเสนอความ
ก้าวหน้าของการปฏิรูปการศึกษาร่วมกับผู้บริหาร ครู นักวิชาการ
และผู้เกี่ยวข้องนับแต่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2542 ได้ประกาศใช้ในโอกาสที่การปฏิรูปการศึกษาก้าวหน้าเข้าสู่
ปีที่ 3 ในปีพ.ศ. 2544 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่ง
ชาติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงได้จัดการสัมมนาทางวิชาการ
เรื่อง “ปฏิรูปการศึกษา : ก้าวหน้าสู่ปีที่ 3” ขึ้นเมื่อวันที่ 17 - 18
สิงหาคม 2544 ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร

เนื่องจากการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นหัวใจของการปฏิรูป
การศึกษาที่ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด สามารถเรียนรู้และพัฒนา
ตนเองได้ ในหมวด 4 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2542 จึงได้พูดถึงแนวทางการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัด
การศึกษาต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการ
เรียนรู้ และการบูรณาการตามความเหมาะสมในแต่ละระดับ
การศึกษา ทั้งในเรื่องของความรู้เกี่ยวกับตนเอง สังคม ความรู้
ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การจัดการ การใช้ประโยชน์จาก
ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน รวมทั้ง
ผู้เรียนได้รับความรู้ในเรื่อง ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา
ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาอีกด้วย ดังนั้นเพื่อ
ให้ผู้สอน ผู้เรียน นักวิชาการ ผู้บริหาร และผู้สนใจทั่วไปได้
เห็นความสำคัญของศิลปะและวัฒนธรรมอันเป็นฐานรากที่มีผล

ต่อการพัฒนาสมองและสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในวัยเด็ก ให้ผู้เรียนเจริญเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติ รู้ฉลาดเท่าทันแก่การเปลี่ยนแปลงของโลก จึงได้จัดให้มีการอภิปราย เรื่อง “ศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้และการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม” ขึ้นในวันเสาร์ที่ 18 สิงหาคม 2544 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้เห็นความสำคัญของศิลปะและวัฒนธรรม เกิดความชัดเจนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการความรู้ คุณธรรม และทักษะต่างๆ เข้าด้วยกันสามารถพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้หลายมิติ

2. การอภิปราย

ผู้อภิปรายประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนทุกระดับทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ทั้งนี้โดยมีนางสาววิตรี สุวรรณสถิตย์ ผู้ตรวจราชการ กระทรวงศึกษาธิการ พื้นที่เขตการศึกษา 12 ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และทำงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมมาเป็นเวลาช้านาน รวมทั้งเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องการบูรณาการด้านการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้นำการอภิปราย

รายนามของผู้อภิปรายประกอบด้วย

- ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ
คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ ประสานมิตร
- นายปัญญา ทรงเสรีย์
ครูต้นแบบศิลปะ โรงเรียนสิงหราชพิทยาคม กรุงเทพฯ
- นางสุภาภรณ์ มั่นเกตุวิทย์
ครูต้นแบบวิชาวิทยาศาสตร์ โรงเรียนบ้านทุ่งเสี้ยว
(นวรรัฐ) จังหวัดเชียงใหม่

ผู้นำการอภิปราย :

- นางสาวตรี สุวรรณสถิตย์
ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ
พื้นที่เขตการศึกษา 12

สาระการอภิปราย

ผู้ตรวจราชการ ฯ สาวตรี - กราบนมัสการพระคุณเจ้า
ท่านผู้มีเกียรติ และท่านผู้ร่วมอภิปรายที่เคารพทุกท่าน หัวข้อ
ของการอภิปรายในวันนี้เป็นหัวข้อที่ทำทายนมาก ฟังดูแล้วเหมือน
เป็นเรื่องง่าย แต่แท้จริงแล้วเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญ ชื่อของ
หัวข้อจะแบ่งออกเป็น 2 ตอน ในตอนแรกคือ เรื่อง “ศิลป

วัฒนธรรมการเรียนรู้” เรานำคำถาม 3 คำมาร้อยต่อกัน หากดูความหมายแล้วต้องพิจารณาว่าคืออะไร อะไรคือศิลปะ วัฒนธรรม และการเรียนรู้ เรามักพูดถึงศิลปะการบริหาร ศิลปะ การครองตน และศิลปะการอยู่ร่วมกัน แต่ในระยะเวลา 10 ถึง 20 ปีที่ผ่านมาได้มีการกำหนดคำใหม่ขึ้น เช่นคำว่าวัฒนธรรม การทำงาน วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน วัฒนธรรมการบริหาร วัฒนธรรมองค์กร วันนี้เรานำคำศิลปะและวัฒนธรรมมาเรียงต่อกันจะมีความหมายอย่างไร สำหรับตอนที่สอง คือ “การเรียนรู้ วัฒนธรรม” การเรียนรู้วัฒนธรรมนี้จะเหมือนกับการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ เรียนรู้ภาษาอังกฤษ การเรียนรู้ชีวิต หรือเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันหรือไม่ เมื่อพูดถึง “ศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้และการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม” จะหมายความว่าอย่างไร ต้องมีการ ดำเนินการอย่างไร

ดิฉันต้องกราบเรียนท่านวิทยากรซึ่งเป็นครูอาจารย์ที่มีความรู้ ความสามารถ และมากด้วยประสบการณ์ว่า วันนี้เรา อภิปรายเรื่องการเรียนรู้ ไม่ได้อภิปรายเรื่องการสอน เพราะมัก มีผู้พูดอยู่เสมอว่า ครูเก่ง แต่นักเรียนไม่เก่ง ครูมีผลงานมากมาย แต่นักเรียนเรียนไม่รู้เรื่อง วันนี้หากย้อนกลับไปอ้างพระราช บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่เน้นผู้เรียน สำคัญที่สุด เราคงต้องพิจารณาว่า อะไรคือศิลปวัฒนธรรมการ เรียนรู้ ในแง่ของผู้เรียนด้วย มิใช่เพียงในแง่ของผู้สอนเพียง

ประการเดียว ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
ยังได้เน้นว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ คือ
ศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้แนวใหม่ ในหมวด 4 ของพระราช
บัญญัติ ฯ ได้พูดเรื่อง “การบูรณาการ การเรียนรู้ทั้งในระบบ นอก
ระบบ และตามอัธยาศัย รวมทั้งการบูรณาการความรู้ คุณธรรม
ทักษะต่างๆ เข้าด้วยกัน” วิทยาการที่เชิญมาในวันนั้นนอกจากท่าน
เป็นตัวแทนจากการศึกษาในระบบทั้ง 3 ระดับ คือ ระดับ
ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา แล้ว แต่ละท่าน
ยังได้คลุกคลีทำงานด้านการศึกษาในระบบและการศึกษาตาม
อัธยาศัยอีกด้วย ดิฉันขอเริ่มต้นด้วยท่านศาสตราจารย์ ดร. วิรุณ
ตั้งเจริญ ได้ให้แนวคิด ประสพการณ์โดยเน้นเรื่องการเรียนรู้
เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันต่อไป

ขอเรียนเชิญ

ศ.ดร.วิรุณ - กราบนมัสการพระคุณเจ้า เพื่อนร่วมวิชาชีพครู
และท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน อยากจะกราบเรียนที่ประชุมว่า ตื่นเต้น
มากเพราะไม่มียุคสมัยใดในเมืองไทยที่มีครูอาจารย์และผู้คนใน
แผ่นดิน จะตื่นตัวในเรื่องการปฏิรูปการศึกษามากเท่านี้ ในเรื่อง
ของศิลปวัฒนธรรมนั้น ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ กำลัง
เป็นประเด็นและเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของประเทศ ที่น่าตื่นเต้น
มากก็คือ กว่าจะฝ่าฟันถึงจุดนี้ใช้เวลานานพอควร สำหรับ
หัวข้อที่ตั้งไว้ก็เป็นหัวข้อที่ทำทนายมาก ทั้งนี้เพราะเราชินกับคำว่า

“การเรียนรู้” เราชินกับคำว่า “วัฒนธรรม” และชินกับคำว่า “วัฒนธรรมการเรียนรู้” แต่วันนี้ประเด็นคือ “ศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้” เราในฐานะผู้สอนไม่ว่าจะอยู่ในระดับใด ระบบใด ควรกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด ได้เรียนรู้ ได้ฝึกปฏิบัติและให้มีความมั่นใจในตนเองมากที่สุด เราต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องทาง การเรียนรู้ เข้าใจศิลปะในมุมมองกว้าง เข้าใจวัฒนธรรมในมุมมองกว้าง เพื่อสามารถนำเสนอกิจกรรมต่อผู้เรียนได้อย่างหลากหลาย ศิลปะ นั้นไม่จำเป็นต้องเป็นกระดาษเขียนสี แต่ “ศิลปะ” คือความประณีต ความสะอาด ความสวยงาม จิตใจ และรสนิยม แม้การทำ ความสะอาดห้องก็ถือเป็นกิจกรรมทางศิลปะได้เช่นกัน

ประเด็นสำคัญคือ เราต้องเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ และทิศทางการทำงานของศิลปะและวัฒนธรรมเสียก่อน

ประการแรก : ศิลปะแต่เดิมใช้คำว่า “Art Education” ซึ่งหมายถึง “ศิลปศึกษา” ซึ่งในอดีตมักคิดว่า เป็นเพียงเรื่องของการวาด และการปั้นเท่านั้น แต่ปัจจุบันเรากำลังพูดถึงคำว่า “Arts Education” ซึ่งหมายถึง “พหุศิลป์ศึกษา” ซึ่งเป็นทุกวิชา ทางด้านศิลปะ ทั้งการเขียนรูป ฟ้อนรำ ดนตรี ศิลปะหัตถกรรมและอื่นๆ

ประการที่สอง : เมื่อพูดถึง “วัฒนธรรม” พระยาอนุমানราชธน ท่านได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า หมายถึง

“การดำรงชีวิต ประเพณี ปรัชญา ความเชื่อ
ความเชื่อทางศาสนา การละเล่นพื้นบ้าน ศิลปะ
งานช่าง และภูมิปัญญา”

ดังนั้นเมื่อเห็นคำว่า “วัฒนธรรม” อยากให้คิดในมุม
กว้างไว้ว่า “วัฒนธรรมอยู่กับเราทุกแห่งทุกที่ ในตัวเรา ในชุมชน
ในวัด และในบ้าน”

การใช้คำว่า “ศิลปะวัฒนธรรม” ศิลปะ **มี** ประวิสรรชนีย์
จะหมายถึง ศิลปะเพื่อบ่งชี้และหมายถึงพหุศิลป์ ดังที่ได้กล่าวไป
แล้ว ดังนั้นวัฒนธรรมและศิลปะจึงเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน แต่
หากเราใช้คำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” ที่เป็นคำสมาสโดยศิลปะ **ไม่มี**
ประวิสรรชนีย์นี้ จะหมายถึง “การบ่งชี้ในเชิงศิลปะไม่สามารถ
แยกออกจากกันได้” เราใช้คำ “ศิลปวัฒนธรรม” ใน 2 ด้าน ด้าน
หนึ่งเป็นเรื่องของศิลปวัตถุ ได้แก่ ภาพเขียน บทกวี บทเพลง
การแสดง การแต่งกาย ข้าวของเครื่องใช้ และอีกด้านหนึ่งเป็น
เรื่องที่เป็นนามธรรม เป็นชีวิตเป็นสิ่งควบคู่ไปกับวัตถุ นั่นคือ
เราพูดถึง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ศิลปะ
ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกพัฒนา ภูถสรังสรรค์ รังสรรค์ จนอยู่ในระดับที่
ลึกซึ่งควบคู่กันไป ยกตัวอย่างเช่น การสอนวิทยาศาสตร์ หาก
ผู้สอนจำกัดอยู่เพียงวิชาความรู้วิทยาศาสตร์ ก็ถือว่าเป็น “ศาสตร์”
แต่หากครูสอนวิทยาศาสตร์มีความลึกซึ้งในการสร้างการเรียนรู้ที่
ดีให้เกิดแก่ผู้เรียนให้ผู้เรียนได้เข้าใจลึกซึ้งในเรื่องวิทยาศาสตร์ มี

จิตใจเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่พึ่งไสยศาสตร์ สามารถนำความรู้ไปพัฒนาให้ผู้เรียนได้คิด ได้ปฏิบัติ จนนำความรู้นี้ไปสร้างเป็นความรู้ใหม่สามารถพัฒนาความรู้ที่จนตกลึกเป็นภูมิปัญญาด้วยแล้ว ก็ถือว่าผู้สอนผู้นั้นมีศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งนั่นเอง

สรุปได้ว่าศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้ จึงหมายถึง “การเรียนรู้ที่เป็นแก่นสาร สามารถเปลี่ยนแปลงได้ พัฒนาได้จนอยู่ในระดับลึกซึ้ง” สำหรับคำว่า “การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม” นั้นไม่ใช่เรื่องซับซ้อน ศิลปวัฒนธรรมนั้นเกิดจากกระบวนการถ่ายทอดในชีวิต ในครอบครัว ในวัด อยากให้มองกว้างๆ ว่าศิลปะเป็นเพียงส่วนหนึ่ง หรือเลี้ยวหนึ่ง หรือปัจจัยหนึ่งของวัฒนธรรม การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมอาจเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งไม่ใช่ในระบบโรงเรียนแต่เพียงประการเดียว แต่ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการศึกษาทั้งนอกระบบ และตามอัธยาศัย การสอนในยุคอุตสาหกรรม ในยุคสมัยใหม่ (modernism) เรามักจะให้คนรู้อย่างเดียว เมื่อผู้เรียนขึ้นสู่ระดับมัธยม เราแยกผู้เรียนออกเป็น 2 สาย คือสายวิทยาศาสตร์ และสายศิลป์ จนกล่าวกันเล่นๆ ว่าผู้ที่เรียนวิทยาศาสตร์มักไม่มีรสนิยมทางด้านศิลปะ และผู้ที่เรียนศิลปะ มักมีปัญหาทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งตามความเป็นจริงจากกระบวนการค้นคว้าวิจัยเรื่องสมองของมนุษย์นั้น สรุปได้ว่ามนุษย์สามารถเรียนได้ดีด้วยสมองทั้ง 2 ด้าน เราต้องพูดถึงการ

ศึกษาที่เป็นสหวิทยาการ การศึกษาในเชิงบูรณาการ จากเดิมที่เคยแยก “ศิลป์” ออกเป็นสาขา เช่น สาขาทัศนศิลป์ (visual art) ซึ่งได้แก่ ศิลปะที่มองเห็นได้ด้วยตาและมีประสิทธิภาพรู้เห็น หรือ สาขาศิลปะการแสดงเกี่ยวกับการฟ้อนรำ ดนตรีนั้น วันนี้ศิลปะกำลังรวมตัวกันเรียกว่า “ศิลปะจินตทัศน์” หรือ “imagine art” imagine หรือ image คือภาพในสมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวา เป็นเรื่องเกี่ยวกับการรู้คิด แล้วนำสิ่งนั้นออกมาสร้างเป็นงานศิลปะ ศิลปินวันนี้อาจไม่ได้เขียนภาพไปแขวนฝาผนัง แต่อาจนำงานศิลปะไปวางไว้ในชุมชน ในหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านได้ร่วมแสดง ได้ร่วมรับรู้ด้วย อีกแนวโน้มหนึ่งก็คือ การสอนศิลปศึกษาในอดีตซึ่งต่างคนต่างสอนเฉพาะด้านของตน ครูนาฏศิลป์สอนรำ ครูดนตรีสอนร้อง ครูจิตรกรรมสอนเขียนรูป เป็นต้นนั้น วันนี้เรากำลังพูดถึง “พหุศิลป์ศึกษา” อันเป็นการสอนซึ่งต้องบูรณาการศิลปะหลายแขนงเข้าด้วยกัน การบูรณาการคืออะไร คงตอบได้ไม่ถนัดนัก ย้อนไปในอดีต ผู้ที่เคยอ่านเต๋าของจีนจะรู้ว่าบทที่ออกเป็นกวีนิพนธ์นั้น เต๋าพูดรวมถึงชีวิต ความงาม การเมือง การปกครอง รวมเป็นตัวตนของมนุษย์ หากศึกษาคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ท่านก็ได้สอนไว้ทุกเรื่อง เป็นการบูรณาการที่เป็นเอกภาพ นักปรัชญาตะวันตกเองทั้งโสเครตีส พลาโต หรืออริสโตเติล ก็ล้วนกล่าวถึงความจริง ความดี ความงามว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ดังนั้นการสอน การเรียนรู้จึงต้อง

นำ “ศิลปะ” เข้าไปเชื่อมโยงและประสานกับ “วัฒนธรรม” ให้มากยิ่งขึ้นนั่นเอง

สรุปได้ว่า การให้ “ความรู้” อย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องให้ความรู้อย่างลึกซึ้งที่ผู้เรียนสามารถพัฒนาไปสู่การเกิดปัญญาได้ การสอนเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ การศึกษาต้องเป็นมรรค ต้องเป็นเครื่องมือให้เกิดการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

ผู้ตรวจราชการ ฯ สาขาศึกษา - ประเด็นหลักที่ศาสตราจารย์วิรุณได้พูดถึง คือศิลปะมิใช่เรื่องการวาดรูป การแต้มสี หรือการประดิษฐ์เท่านั้น หากแต่ศิลปะมีความหมายที่ลึกซึ้งกว่า สำหรับคำว่า “วัฒนธรรม” มีความหมายกว้าง หมายถึง “วิถีชีวิต” หมายถึงการปลูก การเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลงพัฒนา เป็นวัฒนธรรมและพัฒนาระหว่างกัน เมื่อพูดถึงวิถีชีวิตในปัจจุบัน เห็นได้ว่าเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่กำลังเจริญก้าวหน้าด้วย ดังนั้นวัฒนธรรมของยุคปัจจุบัน จึงเป็นวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการสื่อสาร นอกจากนั้นท่านได้พูดถึงการสอนศิลปวัฒนธรรม การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมว่า เป็นเรื่องพหุศึกษาที่นำไปสู่ปัญญา

ประเด็นเรื่องการศึกษาที่บุคคลซึ่งมีหน้าที่ในห้องเรียนในโรงเรียนที่จะนำแนวความคิดปรัชญาที่ท่านอาจารย์วิรุณพูดไปใช้เพื่อกระตุ้นให้นักเรียน ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และนำไปสู่ปัญญา

นั้น ขอเชิญอาจารย์สุภาภรณ์ ครูต้นแบบด้านวิทยาศาสตร์ โรงเรียนบ้านทุ่งเสี้ยว (นวรรัฐ) จากจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ในห้องเรียนได้นำเสนอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเกี่ยวกับการบูรณาการการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ขอเชิญ

อาจารย์สุภาภรณ์ - นมัสการพระคุณเจ้า กราบเรียนท่านผู้มีเกียรติที่เคารพทุกท่าน บางท่านอาจคิดว่าเป็นครูวิทยาศาสตร์จะพูดเรื่องศิลปวัฒนธรรมได้อย่างไร โดยแท้จริงแล้ววิทยาศาสตร์ก็เป็นวัฒนธรรม เมื่อพูดถึงศิลปะในเรื่องศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้เราตั้งความหวังไว้ให้ผู้เรียนว่าต้องเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ศิลปวัฒนธรรมจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กเพื่อให้เกิดพฤติกรรมดังกล่าวได้อย่างไร

ในประเด็นนี้ครูต้องเข้าใจต้องมีการเขียนแผนการสอนแบบบูรณาการ ทำไมต้องบูรณาการศิลปวัฒนธรรม ที่ผ่านมาการจัดการศึกษาปีบคั้นเด็กมากเหลือเกิน ครูผู้สอนแต่ละวิชานั้นจะเห็นได้ว่ามีบุคลิกภาพ และวิธีการสอนแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ครูวิทยาศาสตร์ก็จะมีบุคลิกภาพที่แตกต่างจากครูภาษาไทยและครูศิลปะ ความสำคัญของวิชาต่างๆ ก็ถูกจัดแบ่งไว้ต่างกัน วิชาที่ถือว่าสำคัญและเด็กต้องใช้สมองมากคือวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ หากพูดถึงเด็กเก่งก็หมายถึงเด็กที่มีความรู้ความสามารถทางวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ดีกว่าเพื่อน

ร่วมชั้น และเพราะถูกลองความเห็นว่าเป็นวิชาสำคัญ ดังนั้น ชั่วโมงการสอนวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ จึงถูกจัดไว้ในช่วงเช้า สำหรับช่วงบ่ายนั้นถูกจัดไว้สำหรับวิชาที่มีความสำคัญรองลงมา คือ วิชาศิลปะและพลศึกษา บางชั่วโมงหากครูศิลปะไม่ว่าง เข้าสอนไม่ได้ ชั้นเรียนนั้นก็ถูกยกเลิกไป ทำอย่างไรจึงจะผนวก วิชาทั้งหมดทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะ คณิตศาสตร์ และ ภาษาเข้าไว้ด้วยกันเพื่อแสดงให้รู้ว่าทุกวิชานั้นมีความสำคัญเท่าเทียมกัน และการสอนแบบบูรณาการนั้น สามารถทำให้ผู้เรียน สนุกสนานเกิดความเพลิดเพลินและได้รับสาระความรู้ไปพร้อม กันด้วย

มีผู้เข้าใจผิดคิดว่า ศิลปะและวัฒนธรรมนั้นต้องเรียน เมื่อโตแล้ว แต่แท้จริงแล้วมนุษย์เรียนรู้เรื่องศิลปะและ วัฒนธรรมตั้งแต่เริ่มอยู่ในครรภ์มารดา เมื่อเข้าโรงเรียนครูจะ สอนให้มีทัศนคติและเข้าใจเรื่องศิลปะและวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ศิลปะมิใช่เพียงการวาดรูปสวย ในขณะที่วัฒนธรรมก็มีมิใช่เพียง การกราบไหว้งาม หากแต่เป็นเรื่องของวิถีชีวิตเป็นเรื่องของภูมิ ปัญญาที่ได้สั่งสมมา ในทุก ๆ จังหวัดมีภูมิปัญญาอยู่มากซึ่งผู้ สอนสามารถนำความรู้นี้มาเป็นอุปายในการสอนและบูรณาการ ให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนในแต่ละชั้นเรียนได้

ผู้ตรวจราชการ ฯ สาวิตรี - สิ่งที่อาจารย์สุภาภรณ์ได้พูดถึงเป็นการยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นวัฒนธรรมในแต่ละห้องเรียนซึ่งสามารถสรุปสาระได้ว่าการแยกเป็นรายวิชา ครูแต่ละคนต่างมีวัฒนธรรมและบุคลิกภาพแตกต่างกันออกไป เป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ครูเป็นศูนย์กลาง เน้นได้ตก เน้นเก่งไม่เก่ง ไข้ชี้เมียงหรือเด็กที่เรียนช้าจะไม่ได้ได้รับความสนใจ ไม่มีสิทธิให้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นการสร้างความบีบคั้นทางจิตใจแก่ผู้เรียน อาจารย์ได้พูดถึงการบูรณาการและการใช้องค์ความรู้จากภูมิปัญญาในแต่ละจังหวัดมาประยุกต์ใช้และสอนให้ผู้เรียนได้รู้จักชีวิต การสอนบูรณาการเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียนเรียนแล้วมีความสุข ผู้เรียนทุกคนไม่ว่าเก่งหรือไม่เก่งก็สามารถเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีความสุข จากนั้นไปขอเรียนเชิญอาจารย์ปัญญา ครูต้นแบบด้านศิลปะ โรงเรียนสิงหราชพิทยาคม ได้ให้ข้อคิดเห็น ขอเรียนเชิญ

อาจารย์ปัญญา - ก่อนอื่นขอบอกว่าไม่ใช่วิทยากรหากแต่เป็นเพื่อนและทุกคนเป็นเพื่อนเนื่องจากอยู่ในสถานะเดียวกัน คือเป็นนักรบในพื้นที่ เป็นครูและกำลังจะก้าวไปสู่ครูมืออาชีพ ในเบื้องต้นจะขอยกคำกล่าวของเต็ง เสี่ยวผิงที่ว่า “แมวดำหรือแมวขาวนั้นไม่สำคัญ ขอให้จับหนูได้เป็นพอ” นั่นก็คือ ไม่ว่าท่านจะมาจากภาคไหน ตำบลไหน ไม่สำคัญ ขอให้ท่านเรียนรู้วัฒนธรรมได้ก็แล้วกัน เพราะฉะนั้นเป้าหมายร่วมกันในวันนี้

คือการแก้ปัญหาในระยะเวลาสั้น ในเรื่อง “ศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้และการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม”

การเรียนรู้นั้นเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ ผลงานวิจัยเรื่องสมองสองซีกแสดงไว้ชัดเจนว่า เด็กเรียนรู้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์อย่างแท้จริง ครูต้องมีความเชื่อว่า นักเรียนนั้นสามารถเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ ในมาตรา 22 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ว่าต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติ เต็มตามศักยภาพ จากการศึกษาที่ได้วิเคราะห์ในเรื่องนี้ โดยเฉพาะจากแนวคิดของ ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี ท่านได้กล่าวไว้ว่า ในบรรดาศาสตร์ที่มนุษย์เรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนตายนั้นมีอยู่ 3 เรื่อง คือ 1) การรู้จักตนเองหรือการเรียนรู้ตนเอง 2) การเรียนรู้ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นที่อยู่ไกลออกไป และ 3) การเรียนรู้ที่นำตนเองไปปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ตัวเองนั้นก็คือการเรียนรู้จากภายใน การเรียนรู้ผู้อื่นก็คือการเรียนรู้จากภายนอก และสุดท้ายในการจัดการให้ตนเองไปปฏิสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมนั้นก็คือการบูรณาการนั่นเอง ด้วยเหตุนี้จึงมีคำว่า “บูรณาการ” อยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้

วิชาทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม โดยเฉพาะ “ศิลปะ” เป็นศาสตร์ที่ต้องเรียนรู้จากภายใน ดังนั้นหากผู้สอนรู้จักตนเอง รู้จักอารมณ์ความรู้สึกของตนเองแล้ว ก็จะสามารถสร้างงานศิลปะได้อย่างมากมาย สำหรับคำว่า “วัฒนธรรม” นั้น ไม่ได้หมายถึงศิลปะเพียงอย่างเดียว วัฒนธรรมการเรียนรู้มีอยู่ในทุกส่วนและทุกสาขาอาชีพ การเรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญและต้องเรียนรู้ในเชิงบูรณาการ

บูรณาการคืออะไร บูรณาการหมายถึง “ทำให้สมบูรณ์” นั่นก็คือ ทำให้เด็กเป็นคนโดยสมบูรณ์ ทำให้เด็กได้มีโอกาสใช้สมองสองซีกโดยสมบูรณ์ สมองซีกซ้ายสั่งงานมือขวา เป็นสมองที่คิดวิเคราะห์ทางด้านวิทย์ คณิต เหตุผล ส่วนสมองซีกขวาสั่งงานมือซ้าย เป็นสมองซีกศิลปะ จินตนาการ อารมณ์ เป็น IQ กับ EQ ดังนั้นจึงต้องมีการบูรณาการเพื่อให้เขาเป็นคนโดยสมบูรณ์ ครูศิลปะส่วนใหญ่มุ่งให้เด็กใช้สมองซีกเดียวคือ ซีกอารมณ์ ด้วยเหตุที่ครูศิลปะเน้นอารมณ์มาก เด็กที่เรียนศิลป์ จึงมีอารมณ์ศิลปิน ดูได้จากการแต่งกายและการพูดจาไม่เหมือนใคร หากให้แสดงเหตุผลแล้วจะยากมาก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องฝึกให้เด็กได้ใช้สมองทั้งสองซีก ขอยกตัวอย่างการทำงานของเด็กนักเรียนในเรื่องการบูรณาการจากการเรียนวิชาศิลปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ดังนี้

จากการสอนวิชาศิลปะ ผู้สอนควรให้ผู้เรียนได้คิดและ

บูรณาการได้ เช่นอาจให้เด็กวาดภาพที่สะท้อนให้เห็นปรัชญาแนวคิดของตนเอง พร้อมคำบรรยายประกอบภาพ เด็กนักเรียนคนหนึ่งเขียนภาพเทพและซาตานอยู่ในคนเดียวกันพร้อมคำอธิบายใต้ภาพว่า “ในตัวเรานั้นมีจิตใจทั้งไฟดีและไฟชั่ว ไม่มีใครดีทั้งหมดและชั่วทั้งหมด” จากการวิเคราะห์ภาพเขียนแล้วจะเห็นได้ว่าเด็กคนนี้มีศักยภาพ แต่จะอย่างไรจึงจะ让他ได้แสดงออกอย่างเต็มที่ ในฐานะผู้สอนจึงได้บอกเด็กคนนี้ว่า ดูจากภาพปรัชญาความคิดดี แต่ต้องคิดงานในเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ด้วย ขอให้สร้างภาพขึ้นมาใหม่ ปรากฏว่าภาพเขียนของเด็กที่ส่งมาใหม่นั้นได้แสดงความคิดจินตนาการที่กว้างไกลของเด็กเพิ่มขึ้นและเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก คือ การสร้างสรรค์สังคม ภาพวาดซาตานที่เป็นสัญลักษณ์ของความชั่วนั้นถูกขังไว้ในกรง ส่วนภาพเทพบุตรซึ่งซ่อนอยู่ในคนเดียวกันนั้น ถูกวาดออกมาเป็นภาพเต็มตัวมีคำประกอบใต้ภาพเป็นปรัชญาสรุปไว้ว่า “หากไม่สามารถกำจัดส่วนไม่ดีออกไปได้ ก็ควรควบคุมส่วนนั้นไว้ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย” ซึ่งสอดคล้องกับพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ผู้สอนหรือครูนั้นต้องเป็นผู้เติมเต็มให้แก่เด็ก ต้องดึงศักยภาพของเด็กออกมาให้ได้ เด็กเก่งไม่เก่งไม่สำคัญ ขอให้เขาเป็นคนคิดได้ คิดเป็น การสอนในลักษณะนี้ก็คือรูปแบบหนึ่งของการนำศิลปะไปบูรณาการกับปรัชญาแนวคิด

กระบวนการคิด คุณธรรม จริยธรรมนั่นเอง อีกตัวอย่างหนึ่งของการบูรณาการ เช่น ในวิชาวิทยาศาสตร์ ครูวิทยาศาสตร์ อาจให้เด็กวาดภาพดอกไม้ เกสรดอกไม้ หรือสิ่งแวดล้อม เช่น ภาพที่นำเสนอเป็นตัวอย่างให้ชมอยู่นี้เป็นภาพชื่อว่า “ภาพอนุรักษ์โอโซน” ไม่ให้แสงอาทิตย์เข้ามาทำลายผิวหนัง หรือทำลายสภาพแวดล้อม เด็กที่เขียนภาพนี้สนใจศึกษาเรื่อง จิตรกรรมไทย ภาพที่วาดจึงออกมาเป็นลายไทย โดยให้พระราม เป็นตัวแทนของฝ่ายธรรมะ และทศกัณฐ์เป็นตัวแทนของฝ่ายอธรรม ฝ่ายอธรรมคือสาร CFC ตัวทำลายชั้นโอโซน พระราม แผลงศรไปปะทะหน้าอกทศกัณฐ์ ทำให้สาร CFC แตกกระจาย ข้างล่างภาพเป็นข้อความรณรงค์ไม่ให้ใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจาก CFC คือโฟมเป็นหลัก เขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า Non CFC อย่างนี้ จะเห็นได้ว่าผู้สอนนั้นสามารถบูรณาการได้ และบูรณาการได้ตลอดเวลาในทุกวิชา ทั้งวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษา และจิตรกรรมไทย เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และเรียนรู้วัฒนธรรมจากงานศิลปะ คือ จิตรกรรมไทย นั่นเอง

ผู้ตรวจราชการ ฯ สวัสดิ์ - จากการฟังอาจารย์ทั้ง 3 ท่าน จะเห็นได้ว่าในชีวิตจริงนั้นมีการบูรณาการทุกอย่างและสัมพันธ์กันตลอดเวลา ชีวิตจริงไม่ได้แบ่งออกมาว่า 9 ถึง 10 โมงเป็น

วิทยาศาสตร์ 10 ถึง 11 โมง เป็นคณิตศาสตร์ บ่ายโมง ถึง บ่าย 2 โมง เป็นภาษาไทย แต่ว่าทุกวิชาจะเข้ามามีบทบาทในชีวิตจริงของเราได้โดยไม่จำกัดคาบเวลา ฉะนั้นในเรื่องศิลปวัฒนธรรม การเรียนรู้ และการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ก็คือ การบูรณาการ ใกล้เคียงกับชีวิต จากประเด็นที่อาจารย์ได้อภิปรายไว้ ศิลปะการเรียนรู้จะต้องเป็นพหุศาสตร์ เป็นองค์รวม มีการค้นคว้า ทดลอง มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาและมีการแสดงออก ไม่มีความกลัว เน้น เรื่องการปราศจากความกลัว ไม่มีการบอกว่าได้หรือตกในสายตาครู หากแต่เป็นการต่อยอด ต่อยอดสติปัญญาความคิดของเด็ก ประสบการณ์ของเด็ก ให้เด็กได้รับชนะใจตนเอง เอาชนะขาดาน ในตนเอง ให้เด็กได้สร้างสรรค์จินตนาการและคิดวิเคราะห์โดยใช้สมองทั้ง 2 ข้าง และประการสำคัญคือการบูรณาการนั้นเป็นเรื่องของการทำให้เด็กเป็นคนที่มีสมบูรณ์

ขอเชิญอาจารย์สุภาภรณ์ ได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม และหลังจากนั้นเชิญอาจารย์วิรุณ และอาจารย์ปัญญา ได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเช่นกัน

อาจารย์สุภาภรณ์ - ในเรื่องการบูรณาการนั้นเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เมื่อพูดถึงบูรณาการหลายท่านคิดถึงมันดารา หลายท่านคิดถึง โยแมงมุม อยากจะเรียนให้ทราบว่า บูรณาการไม่ใช่วิธีสอน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ มีคุณครูหลายท่านพูดว่า

สอนแบบบูรณาการ เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ เพราะเด็กในกระบวนการนั้น ไม่ว่าจะครูจะช่วยกำกับดูแลหรือเสนอแนะอย่างไร จะต้องหลอมรวม พอพูดถึงบูรณาการครูก็จะพูดแต่หลอมรวมในเนื้อหาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน คำว่า “หลอมรวม” ในที่นี้ก็คือ “ต้องหลอมรวมตนเองกับสังคมด้วย” เหมือนอย่างที่ท่านอาจารย์ปัญญาพูดไว้ว่า “การเรียนรู้ตนเอง เรียนรู้ผู้อื่น และก็นำตนเองไปปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น” นั่นเอง การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการนั้นมิได้หมายเพียงการสัมพันธ์เฉพาะวิชาต่างๆ เท่านั้น

อยากฝากเพื่อนครูทุกท่านไว้ว่า ครูเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สืบทอดความรู้สู่เพื่อนครู หากเรานำสิ่งที่ได้รับการอบรมสู่การปฏิบัติโดยปราศจากการคิดวิเคราะห์ หรือไม่ปรับให้เข้ากันหรือให้เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเองแล้ว ถือว่าท่านยังไม่มีศิลปะและวัฒนธรรมในการเรียนรู้ ขณะนี้กำลังมีการปฏิรูป มีการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมการทำงานแบบเดิมของเราก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้อาจทำให้เราเจ็บปวดบ้างเพราะอาจถูกตำหนิและถูกทักท้วงได้ อย่างไรก็ตามพวกเราแม้จะเป็นเพียงเทียนเล่มน้อย หากสามารถจุดรวมกันเป็นแสงไฟ นำส่องปัญญาศิษย์ได้แล้วก็สามารถนำแสงสว่างมาให้ประเทศไทยทั่วประเทศได้เช่นกัน

ศ.ดร. วิรุณ - การให้เด็กได้คิด ได้ทดลองด้วยตนเองดีที่สุด ควร
มีเกณฑ์และข้อจำกัดน้อยที่สุด เพราะหากผู้ใหญ่ตั้งเกณฑ์ไว้ว่า
เด็กคิดต่างจากกรอบที่ผู้ใหญ่กำหนดไว้เมื่อใดถือว่าผิดแล้ว เด็ก
จะได้รับผลกระทบทางลบทั้งทางกาย ทางใจหรือทางอารมณ์ สีหน้า
ท่าทางหรือคำพูดของผู้ใหญ่จะก่อให้เกิดประสบการณ์ที่ไม่ดี ที่
ติดตาตรึงใจเด็ก ทำให้เด็กขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่กล้าคิด
ไม่กล้าทดลอง เพราะกลัวได้รับคำตำหนิตีเยียนจากผู้ใหญ่ ครูสอน
ศิลปะควรใช้ศิลปะเป็นกุญแจ เป็นพาหะให้เด็กได้มีเหตุมีผล ให้
เด็กได้ค้นคว้า ให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ ให้จินตนาการเป็นจิต
วิญญาณของเด็ก

ขอยกตัวอย่างเรื่องจินตนาการเป็นจิตวิญญาณของเด็ก
ในหนังสือของแพทย์หญิงดวงฤดี วัฒนศิริชัยกุล เรื่อง สร้างคน
เป็นนักวิจัยตั้งแต่เด็ก เป็นประสบการณ์ของผู้เขียนที่ศึกษาอยู่
ในต่างประเทศ เมื่อพูดถึงคำว่า วิจัย ดูเป็นคำน่ากลัว แต่แท้จริง
แล้วการวิจัยก็คือ การค้น คือการจัดระบบ (search) ถ้า
“research” ก็คือ การค้นแล้วค้นอีก เราต้องสร้างเด็กของเรา
ให้ค้น ให้แสวงหาความรู้ ให้หุ่มเท ให้จัดระบบความคิด เรา
ควรฝึกให้เด็กถามให้มาก ในเรื่องนี้มีตัวอย่างคือที่บริษัทรถยนต์
ฟอร์ด ซึ่งมีนายเฮนรี ฟอร์ด เป็นเจ้าของกิจการรถยนต์ที่ใหญ่
โตมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก รับสมัครพนักงานใหม่ สำหรับ
ตัวนายฟอร์ดเองนั้น เรียนหนังสือไม่จบชั้นมัธยมศึกษา แต่

เพราะเป็นนักคิดนักค้นคว้า นักทดลอง จึงประสบความสำเร็จ
ในวิชาชีพ ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีจนปัจจุบัน ในวันรับสมัครงานนั้น
มีคนมาสมัครงานอยู่คนหนึ่งมีความจำดีมากควรรับไว้เป็นพนักงาน
แต่ทว่านายพอร์ดไม่รับ เหตุผลของเขาก็คือหากผู้สมัครคนนี้มี
ความรู้เทียบเท่าพจนานุกรมแล้ว เขานำเงินไปซื้อพจนานุกรมดี
กว่าต้องจ้างคนที่มีแต่ความจำอย่างเดียว ไม่มีความคิดสร้างสรรค์
ปราศจากความคิดสร้างสรรค์แล้วก็ไม่สามารถทำให้สินค้าของเขา
เจริญรุ่งเรืองได้ อีกตัวอย่างหนึ่งที่จะขอนำมาอ่าน เพราะ
น่าสนใจและให้ข้อคิดได้ดีก็คือ :

“ตอนที่ลูกชายวัย 4 ขวบ อยู่ในสถานรับดูแลเด็กก่อน
วัยเรียนนั้น ลัดส่วนของครูต่อนักเรียนในสหรัฐอเมริกา นั้น เป็น
1: 8 ครูทุกคนจบการศึกษาอย่างต่ำระดับปริญญาตรี บางคนก็
จบปริญญาโท และบางคนก็หาโอกาสศึกษาต่อ ที่ทำให้ผู้เขียน
รู้สึกประหลาดใจมากก็คือ ครูเหล่านี้จบทางด้านศิลปะเด็ก
(Children arts) เป็นส่วนใหญ่ และมีบ้างที่จบทางด้านการศึกษา
เด็กก่อนวัยเรียน (Preschool education) กิจกรรมที่ให้เด็กทำ
ในห้องมีหลากหลาย มีการนำศิลปะมาเป็นสื่อสร้างให้เกิดการเรียนรู้
ส่งเสริมความคิดและจินตนาการของเด็ก เด็กจะได้กระดาดษคนละ
1 แผ่น และมีสีที่คุณครูผสมไว้ให้ในกะละมัง มีจานเล็ก ๆ ใส่
สีหลากหลายวางไว้บนโต๊ะให้นักเรียนแบ่งปันกัน คุณครูบอกว่า
ใครอยากจะทำรูปอะไรก็ได้ ตามใจชอบ เด็กก็เริ่มคิด เริ่มมี

จินตนาการ มีความคิดที่แตกต่างกัน ไม่มีใครกลัวที่จะวาดแล้วระบายสีรูปที่ไม่เหมือนคนอื่น ทุกคนมุ่งสร้างงานให้ผู้อื่นได้รับรู้ อย่างถูกต้องของสิ่งที่ตนเองกำลังนำเสนอ ให้เพื่อนรู้ว่าภาพที่วาดอยู่นั้นคือหมู ไม่ใช่หมา เด็กจะถูกฝึกให้เลือกจับประเด็นสำคัญมานำเสนอ ครูจะมีกิจกรรมนี้อาทิตย์ละ 2 ถึง 3 ครั้ง เมื่อนักเรียนวาดภาพเสร็จ ครูจะถามชื่อภาพของเด็กแต่ละคน แล้วเขียนลงบนภาพ ภาพของเด็กทุกคนจะได้รับการติดไว้ในห้องเรียนหรือหน้าห้องเรียน โดยไม่มีกาให้คะแนน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจกับผลงานของตน และรู้สึกว่าผลงานของตนมีคุณค่าไม่แพ้ผลงานของคนอื่น”

ตัวอย่างที่สอง เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ ซึ่งเด็กต้องเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาล เด็กเรียนวิทยาศาสตร์ได้โดยไม่ต้องท่องจำคำนิยามของวิทยาศาสตร์ว่าหมายถึงอะไร วิธีสอนของครูก็คือครูจะจัดกิจกรรมให้เด็กได้ทดลองอย่างอิสระวันละ 1 ถึง 2 ชั่วโมงทุกวัน ในช่วงนี้เด็กมีอิสระในการคิด ใครต้องการมีบทบาทอะไรก็แต่งกายเป็นอย่างนั้น เป็นผู้ใหญ่ก็ได้ เป็นพนักงานดับเพลิงก็ได้ ต่างคิดกันเองไม่ต้องได้รับคำสั่งจากครู เด็กบางคนจะซึ่มซาบกับการนอนสบายอ่านหนังสือบนพื้น ดูรูป อ่านนิทานบางคนจะตรงมายังกะละมังน้ำหลากสีที่ครูเตรียมไว้บนโต๊ะ ขวดพลาสติกเก่าที่ล้างไว้อย่างสะอาดมีรูปทรงทั้งที่เป็นทรงกลมสี่เหลี่ยม วงรี และรูปทรงอื่น ๆ หลากหลาย เด็กเริ่มทดลองด้วย

การเทน้ำใส่ในภาชนะหลากหลายรูปทรงเหล่านี้ จากการทดลอง ทำให้เด็กสามารถค้นพบคำตอบด้วยตนเองว่า น้ำเป็นของเหลว เปลี่ยนสภาวะไปตามภาชนะบรรจุ และหากนำสีมาผสมกันก็จะ ได้สีแตกต่างกันออกไป เด็กได้เรียนรู้ เรื่อง “น้ำและรูปทรง” ซึ่งเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ ได้รู้จักการนำสีมาผสมและทดลองวาด ลงในกระดาษ ซึ่งเป็นเรื่องของศิลปะ เป็นการบูรณาการ ศิลปะ และวิทยาศาสตร์

ตัวอย่างที่สาม เป็นเรื่องของการฝึกทักษะ กระบวนการ คิด ให้คิดเป็น ทำได้ เกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง กล้าแสดงออก เสริมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เด็ก กิจกรรมนี้ครูจะจัดในช่วงเช้า โดยให้เด็กนำสิ่งของมาจากบ้าน ของเหล่านี้อาจเป็นของชิ้นโปรด ของขวัญวันเกิดที่ผ่านมา หนังสือที่ชอบ รูปที่วาดเอง รูปภาพ ที่ตนเองถ่ายไว้ ตั๋วรถโดยสาร หรือหินสีสวยรูปร่างแปลก ครู จะให้เด็กออกมาเล่าหน้าชั้นให้เพื่อนฟังถึงความประทับใจ ความ สวยงาม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้เด็ก สามารถสื่อความหมายกับบุคคลอื่นได้อย่างชัดเจน เป็นการ บูรณาการของวิชาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

ในส่วนนี้ขอเพิ่มเติมถึงเรื่องหลักสูตร เราควรมีความ เข้าใจตรงกันในขณะนี้ว่า เราสอนศิลปวัฒนธรรมหรือที่เรียกว่า “พหุศิลป์” ในโรงเรียนนั้น เราสอนเพื่อสร้างค่านิยม ความคิด รสนิยม ความสุนทรีย์ ให้กับประชาชน 62 ล้านคน มิใช่

สร้างผู้เรียนให้เป็นศิลปิน ต้องแยกให้ออกว่าหลักสูตรนี้เป็นวิชา
สามัญที่สร้างคนให้มีกระบวนการทางความคิด สำหรับผู้สนใจ
เป็นศิลปินก็ต้องศึกษาเพิ่มเติมในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น หากเรา
ไม่ทำความเข้าใจในเรื่องนี้แล้วจะเกิดการสับสนขึ้นได้

สำหรับตัวอย่างที่เล่ามานี้ล้วนเป็นการสร้างการเรียนรู้
ให้เกิดแก่เด็กและให้เห็นว่าการบูรณาการนั้นเป็นสิ่งที่เราดำเนินการ
อยู่แล้ว แต่จะทำอย่างไรให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และสร้างให้ผู้
เรียนเกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง

อาจารย์ปัญญา - ขอเพิ่มเติมในส่วนของ “วัฒนธรรม” วัฒนธรรม
หมายถึง “ความเจริญ” แต่ขณะนี้เราไม่ได้นำความเจริญที่อยู่ใน
เบื้องลึกในภูมิปัญญาไทยที่ซ่อนเร้นอยู่มาใช้ กระบวนการนี้เกิด
จากการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ เรายังมิได้สอนให้เด็กได้
เลือกสรรได้รู้จักคิด เราจึงรับวัฒนธรรมการบริโภคจากตะวันตก
มาก หลักสูตรต้องมีการปรับปรุงให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ในกระบวนการเรียนการสอน ครูทุกท่านคงทราบดีแล้วว่า
เราวัดผู้เรียนในเรื่อง

- 1) สติปัญญา (Head) ให้เด็กคิดเป็น เลือกเป็น
- 2) ทักษะ (Hand) ทำเป็น ปฏิบัติได้
- 3) ใจ (Heart) เป็นเรื่องของทัศนคติ ค่านิยม สอน
ให้เด็กชื่นชม มิได้สอนให้เชียวชาญ เมื่อสอนให้ผู้เรียนได้ชื่นชม

เกิดสนิยมแล้ว สนุทริยะก็ย่อมเกิดขึ้นในตัวของผู้เรียนเอง

ในเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ ปฏิรูปการศึกษานั้นเด็กได้สะท้อนออกมาว่า “นักเรียนเป็นฝา วิชาเป็นตะปู และครูเป็นฆ้อน” สุภาจิตฝรั่งกล่าวไว้ว่า “ผู้ถือฆ้อน มักจะเห็นผู้อื่นเป็นตะปูอยู่รำไป” และผู้ที่ถือฆ้อนก็คือ “ครู” นั่นเอง ดังนั้นการจะปฏิรูปการเรียนรู้ ครูต้องเก่ง ดี มีสุข เสียก่อน เด็กจึงจะเก่ง ดี มีสุขตามไปด้วย การปฏิรูปต้องทำทั้งที่ตัวครูและตัวเด็ก ครูต้องปฏิรูปตัวผู้เรียน กระตุ้นให้เขาเรียนรู้ตนเอง สามารถประเมินตนเอง และก่อนที่จะเรียนรู้ ผู้เรียนต้องรู้จักการวางแผน การเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ถ้าไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักวิถีคิดแล้ว การปฏิรูปการเรียนรู้ก็สำเร็จได้ยาก

ผู้ตรวจราชการ ฯ สาวิตรี - ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ก็ได้เขียนเอาไว้ว่า ครูสามารถเรียนไปพร้อมๆ กับเด็ก ดังนั้นหากครูคิดว่าเป็นน้ำเต็มแก้วแล้วครูก็ต้องเป็นเพียงผู้บอก ผู้เล่า เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ ครูต้องเป็นครูมืออาชีพที่มีหัวใจเป็นครู ไม่ใช่ครูบิบบิ้นเพื่อจะเอาผลงานเด็กไปใส่ใน portfolio ครูต้องไม่ทำให้เด็กเบื่อ ไม่ทำให้เด็กว่าแหว และหงอยเหงา และเนื่องจากขณะนี้เวลาเหลือไม่มากนัก ขอเชิญผู้เข้าร่วมประชุมได้อภิปรายซักถาม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน ขอเรียนเชิญ

3. การอภิปรายซักถาม :

ถาม 1 : ครูทุกคนพยายามคิดรูปแบบการเรียนการสอนที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดการบูรณาการอย่างแท้จริง แต่ปัญหาที่ครูส่วนใหญ่ประสบก็คือ การถูกบีบคั้นจากผู้ปกครอง จากค่านิยมเก่า ซึ่งเน้นการเรียนเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัย ดังนั้นครูจึงไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพตามแนวคิดของพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ได้ จะแก้ไขเรื่องนี้อย่างไร

- ตอบ :**
- ประเด็นนี้สามารถแก้ไขได้โดยเปลี่ยนการสอนที่เน้นเรื่องการท่องจำ เป็นการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ถ้าเด็กมีวิธีการเรียนรู้ มีวิธีคิดก็จะเป็น นักแสวงหา เป็นนักคิด นักสร้างสรรค์ มีความสนใจใฝ่รู้ สามารถเรียนรู้ด้วยใจมากกว่าการท่องจำ ไม่จำเป็นต้องกวัดวิชาก็สามารถทำข้อสอบได้ นั่นคือผู้เรียนถูกสอนให้ใช้กระบวนการคิด เป็นบุคคลที่สร้างความรู้ อยู่เสมอไม่มีความตีบตันทางปัญญา
  - การเปลี่ยนค่านิยมผู้ปกครองนั้น มีโรงเรียนหลายแห่งได้ดำเนินการแล้ว โดยโรงเรียน

เหล่านั้นได้เปลี่ยนรูปแบบการประชุมผู้ปกครอง จากเดิมที่เป็นการรับฟังข้อมูลอย่างเดียว เป็นการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง โดยโรงเรียนจัด นิทรรศการให้ผู้ปกครองเหล่านี้ได้รับทราบถึง ศักยภาพของลูกหลาน เห็นคุณค่าที่แท้จริงที่ เกิดขึ้นกับเด็กเมื่อเด็กได้รับการเรียนรู้แบบใหม่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบดังกล่าวทำให้ผู้ปกครอง มีทัศนคติที่ดี เริ่มเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำงาน และเสนอทางเลือกให้มีการพัฒนาการเรียน รู้มากขึ้น รวมทั้งเข้ามาร่วมจัดการเรียนการสอน กับโรงเรียนให้แก่บุตร-หลานของตนอีกด้วย

ถาม 2 :

รูปแบบการสอนที่เป็นสูตรสำเร็จมีหรือไม่

ตอบ :

- กิจกรรมที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนา ตามศักยภาพของผู้เรียนนั้นไม่มีสูตรสำเร็จหาก แต่ ครู / ผู้สอนกับศิษย์ต้องใกล้ชิดกันเพื่อ ร่วมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ถูกต้อง เด็ก มิใช่ผู้ใหญ่จำลอง ครูต้องเข้าใจอารมณ์ของเด็ก เด็กชอบครูที่เข้าใจในตัวเขา ดังนั้นควรไม่ติด ยึดในวิธีหรือรูปแบบการสอน ควรดูที่ตัวเด็ก

ครูควรให้ความรัก ความใกล้ชิด ความไว้วางใจ
และความเป็นกัลยาณมิตรแก่เด็ก ครูที่ดีก็คือ
ครูที่มีหัวใจเป็นครูนั่นเอง

ถาม 3 : ทำอย่างไรจึงจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

ตอบ :

- ต้องสร้างการเรียนรู้ที่ไม่น่าเบื่อ สนุก ผู้เรียนมีความสุข ผู้สอนต้องมีความเชื่อมั่นว่า ศักยภาพของผู้เรียนนั้นเสริมสร้างพัฒนาการได้ ผู้เรียนแต่ละคนมีวิธีการเรียนรู้ของตนเองต่างกัน ต้องจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้สามารถฝึกหัด ฝึกฝน ฝึกทักษะ มีวัฒนธรรมการเรียนรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์ ทางสุนทรียภาพ ศิลปะ วัฒนธรรม กีฬา หรือแม้แต่ วิทยาศาสตร์จะเสริมสร้างให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งจิตใจ ร่างกาย ปัญญา และพฤติกรรม
- ผู้สอนต้องคอยสังเกต สนับสนุนสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างโอกาสให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเอง รวมทั้งให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และวิธีการแก้ปัญหา

- ให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนรู้ว่า ต้องการเรียนรู้อะไร เรียนรู้ด้วยวิธีใด ทำอย่างไรจึงจะเรียนให้ดีที่สุด รวมทั้งสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

ดร. รุ่ง แก้วแดง   เลขานุการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

บรรณาธิการและสรุปรายงาน   นางสาวสุทธาสนี   วัชรบูล

หน่วยงานที่รับผิดชอบ กลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม

ผู้อำนวยการ	นางสาวสุทธาสนี	วัชรบูล
คณะทำงาน	นายถวัลย์	มาศจรัส
	นางสาวสายวรุณ	บุญคง
	นางกัลยานี	ปฏิมาพรเทพ
	นางสาววัลภา	เล็กวัฒนานนท์

ผู้ประสานงานจัดพิมพ์   นางกัลยานี   ปฏิมาพรเทพ

ผู้จัดพิมพ์ต้นฉบับ   นางสาวนุศรา   บุญเกิด